अभ्यास पत्र – 1

विषय : संस्कृत **कक्षा - 10** **अप्रैल व मई 2026**

प्रश्न 1 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।

यदि मनः प्रसन्नम् अस्ति तर्हि वयं सर्वाणि कार्याणि सम्यक् कर्तुं शक्नुमः।मनः खिन्नम् असन्तुष्टं वा अस्ति चेत् अस्माकं प्रेरणा न भवति। अतः मनसः प्रसन्नतारक्षणम् अत्यन्तम् आवश्यकम्।जयपराजयोः आरम्भः अपि जनानां मनसि भवति।स्नेहस्य शत्रुतायाः आरम्भः अपि तेषाम् मनसि एव भवति।जनैः सर्वदा भावात्मकचिन्तनं करणीयम्। अबावात्मकचिन्तनकर्ता जीवने सर्वत्र कष्टानि एव अनुभवति।अत एव उक्तम्-" मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः"।

I एकपदेन उत्तरत

i) बन्धमोक्षयोः कारणं किम् अस्ति□

ii) कस्य प्रसन्नतारक्षणम् आवश्यकम् अस्ति□

II पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

i) कः जीवने सर्वत्र कष्टानि अनुभवति□

ii) कदा वयं सर्वाणि कार्याणि सम्यक कर्तुं शक्नुमः□

III भाषिक कार्य़म्।

i) अस्मिन् अनुच्छेदे 'अथवा' इति पदस्य अत्र किं पर्यायपदम्□

ii) 'शक्नुमः' इति क्रियायाः कर्तृपदं अत्र अनुच्छेदे किम्□

iii) गद्यांशे 'तेषाम्'इति पदस्य किम् सर्वनामपदम् केभ्यः प्रयुक्तम्□

IV अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।

प्रश्न 2 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।

अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत्।
स्वाध्यायाभ्यसनं चैव वाङ्मय तप उच्यते।।

I एकपदेन उत्तरत□

क□अस्मिन् श्लोके वाङ्मय किं कथितम्□

ख□ प्रथम वाङ्मयं तपः कीदृशं वाक्यम्□

II पूर्णवाक्येन उत्तरत□

क□अत्र श्लोके वाचः कवि तपासि लिखितानि□

ख□ अनुद्वेगकरं स्वाध्यायाभ्यसनं चैव कम् तपः उच्यते□

III भाषिक कार्य़म्□

क) 'तपः ' इति पदे कर्तृपदस्य [□]यापदं किं अस्ति□

ख□ 'सद्ग्रन्थाणां पठनम्' इत्यस्य पदस्य कः पर्यायः श्लोके आगतः।

प्रश्न 3 काल बोधक शब्दैः अधोलिखित दिनचर्या वा पूरयत।

क□ सः 6ः00 .... वादने क्षेत्रं गच्छति।

ख) रामः 3ः15 .... वादने विद्यालयात् गृहम् आगच्छति।

ग) रामः 4ः30 .... वादने भोजनं करोति।

घ) रामस्य जनकः 6ः45 .... वादने स्वपुत्रं पाठयति।

प्रश्न 4 उचित अव्ययपदेन चित्वा अधोलिखितवाक्येषु रिक्स्थानानि पूरयत्।

अ) वने सिंहः .... गर्जति ।

क□ इदानीम् ख□विना ग□अत्र घ□उच्चैः

आ) उद्यमी .... सर्व प्राप्नोति।

क□ इव ख□एव ग□अधुना घ□विना

इ□ संस्कृतम् .... भारतस्य प्रतिष्ठा नास्ति।

क□विना ख□अपि ग□इदानीम् घ□वृथा

ई□ सूर्यम् .... लोके जीवानां जीवनम् असंभवम् ।

क□ वृथा ख□अपि ग□नूनम् घ□विना

उ) प्रायः वृद्धाः .... भ्रमन्ति।

क□विना ख□उच्चैः ग□शनैः घ□पुरा

प्रश्न 5 मञ्जूषायाः सहायतया निम्नलिखितं कथापूर्तिं कु□त।

प्राचीनकाले कोऽपि 1............ नाम वनवासी मुनिः आसीत्।सः एकदा 2............ उपविष्टः आसीत्।तदा तस्योऽपरि एका 3............ विष्ठाम् उदसृजत्।ततः सः 4............ ताम् अपश्यत्।दृष्टमात्र एव सा बलाका 5............ अभवत्।तद् दृष्टवा सः मुनिः 6......... अभवत्। अथ अन्यस्मिन् दिवसे सः मुनिः 7.........नगरे गत्वा एकस्य ब्राह्मणस्य गृहे तस्य गृहिणी भिक्षाम् अयाचत।8......... कुर्वन्ती सा तं किञ्चित् स्थातुम् अकथयत्।तदा मुनिः तां 9............ दृष्टवान । सा तं विहस्य अभाषत्- “ हे मुनेः ! न अहं बलाका अस्मि” इति। तत् आकर्ण्य विस्मितः - मुनि” इदं कथं 10......... अनया” इति चिन्तयन् तत्रैव उपविशत्।

कस्मिश्चित्□ज्ञातम्□त□च्छायायाम् □पतिसेवाम् □कोपदृष्ट्या □महातपा□बलाका□अहङ्कारी□भस्मीभूता □□धेन